

A palota kapujában alkonyodott avagy irodalom és álom

(Németh Gáborral és Kemény Istvánnal Nagy Atilla Kristóf beszélget.)

Nagy Atilla Kristóf: A legenda szerint Krúdy egyszer elszunyókált kávéházi törzsasztala mellett. A pincér megrázta a vállát: csak nem alszik, szerkesztő úr? Krúdy álomittasan felnézett, és le-sújtó hangon csak ennyit mondott: hát nem látja, hogy dolgozom?!

Az álmok fontos alapanyagot szolgáltatnak az író számára, és az írásaitokat olvasva úgy tűnik, ti is szívesen dolgoztok ebből az anyagból. Mi jut eszetekbe először, ha ezt a két szót halljátok: álom, irodalom?

Németh Gábor: Nekem egy tabu. Gyakran hangoztatják, mikor irodalom és álom kapcsolatáról esik szó, hogy az álmot hitelesen rögzíteni nagyon nehéz. Kitalálni még nehezebb. Stíluselemként az álomszerűség csak nagyon óvatosan használható, sőt bizonyos esetekben kerülendő. E vélekedés mögött az az elképzelés lappang, hogy álmunkban egy fokkal okosabbak, vagy zseniálisabbak vagyunk, mint ébren. És amikor ébren megpróbáljuk rekonstruálni azokat a struktúrákat, amelyek az álomban olyan lenyűgözőek, akkor általában nem sikerül, vagy nagyon látszik rajta az „akartság”, a görcösség.

Kemény István: Felébredéskor lenyűgözőknek tűnnek az álmok, és ha véletlenül van annyi szerencséje az embernek, hogy még öt percig emlékszik — mert öt percig még békén hagyják —, akkor valamit rekonstruálni tud az álomból, persze ennek a rekonstruált álomnak a legnagyobb része használhatatlan irodalmi szempontból.

NG: Hogy ez miért van, nem tudom. Hiszen bármi, ami az emberrel napközben történik, az viszonylag könnyen leírható, elmesélhető. Ezzel szemben az álmok mintha menekülnének előlünk, mintha védekeznének az ellen, hogy rendesen „meg legyenek fogva”. Mindenki minden éjszaka álmodik, mégpedig meglehetősen sokat, hiszen ennek mérésére vannak már eszközök. A szemmozgás, a REM-fázis vizsgálata egyértelműen bebizonyította, hogy nem létezik alvás álom nélkül, és mégis csak ritkán emlékezünk, akkor se mindenre, az álmok alig-alig engedik megfogni magukat. Viszont van az éremnek egy másik oldala, s ez az imént elmondottakat némiképp cáfolja is — nevezetesen, hogy lehet „rendeléseket” feladni. Legalábbis ezt figyeltem meg, de másoktól is hallottam, hogy tudatosan befolyásolják az álmotvékenységüket. Valóban rendszeressé tehető, hogy az ember álmában járjon végig bizonyos utakat, vagy bizonyos problémákat álomban oldjon meg, tudatosan.

KI: És neked sikerült már?

NG: Nem sikerült. De most volt egy különös élményem, ma éjszaka. Tudtam, hogy jövök veletek beszélgetni, szerettem volna álmodni valami friss álmot, ide, nektek. Másrészt jövő szombaton a *Duna* antológiának lesz egy estje. Amit ott akarok majd felolvasni, az a Dunával kapcsolatos álom leírása. Ezek után ma éjszaka álmodtam a Dunáról egyet. Szép ökonomikusan teljesítettem mind a két kötelességemet. Még az is beleépült az álomba, hogy tegnap a Csaplár Vilivel beszélgettem. Az elmúlt egy hónapban hatszor-hétszer került elő Rejtő Jenő neve különböző szituációkban. Ez most mind összeszővődött a tegnapi álomban. Elmondanám, de kissé banális volna.

NAK: Mondd el!

NG: Általában, ha a Dunáról álmodom, hihetetlenül jó idő van. Koranyár volt most is, ragyogtak a színek. Szintén rendszeresen visszatérő motívum, hogy majális-szerű hangulat veszi körül a folyót, sok az ember a partokon, és úgy viselkednek, mintha a vízfelszín is valami korzó-féleség lenne. Úgy úszkálnak ruhában, vagy fürdőruhában, mintha egy téren sétálnának.

NAK: Felülről látod az egészet?

NG: Nem, benne vagyok a képben. Sőt a Dunába is előbb-utóbb belekerülök. Ez az álom úgy kezdődött, hogy kinéztem magamnak egy kis házat, merthogy a Margitsziget a Margit-híd túl-

oldalán kis szigetfoltokban folytatódott, és mindegyik kis szigetfolton egy-egy félig romos épület állt. Ezek egyszerre emlékeztettek a kora-szocialista táncteremekre, a MOM kultúrházra, meg a negyvenes éveket idéző SZTK-várókra. És mondtam a Csaplárnak, hogy elég jó volna ott lenyúlni egy házat, és a Duna közepén lakni, úgy, mint az amszterdami csatornák víziházaiban. És akkor Csaplár a rá jellemző rezignációval — hogy véletlenül se tudjon az ember valamiben kellemesen elmerülni — azt mondta: egy ilyen ház legalább 30 milliót ér. Ha már itt tartottunk, akkor már én is licitálni kezdtem, dehogy csak 30 milliót ér, sokkal többbe kerül. És szépen elvettem a saját kedvem a házvásárlástól. Így kerültem a Dunába, ahol viszont figyelmetlenül „rohanva” úsztam valahova, mint ahogy az ember a Rákóczi úton szokott menni, és nekiúsztam egy nőnek, aki kiverte a kezemből a Rejtő-könyvem. Úsztam vagy nyolc métert, mikor a lány nagyon kedvesen utánam szólt, hogy itt van a könyv. Visszaúsztam, és láttam, hogy a kötet vagy nyolcvan centi mélyen lebeg. Úgy, ahogy az ember olvasni szokott nagy, puhafedelű könyveket, ki volt hajtvva, tehát nem a borítója volt kívül, hanem egy lap, és így lebegett. Kiemeltem, és különös módon nem ázott el. Megörültem ennek. Ez is maradt az utolsó emlékem: megúsztuk szárazon. Ezt az álmot hoztam nektek, frissen, melegében.

KI: A Dunáról én is gyakran álmodtam. Éveken át, rendszeresen.

NAK: Milyen álmok voltak ezek?

KI: Nem emlékszem, mert annak idején nem írtam fel őket. Foltok, emlékfoszlányok maradtak csupán. Nekem a Dunához inkább a rossz idő, a sötétség, a félhomály kapcsolódik. Árvíz van. A végén én is gyakran a Dunában kötök ki.

NAK: Az irodalom a mitológiával kezdődik. A mítoszok elengedhetetlen kelléke a jószág. Miért lehet ennyire fontos ez?

NG: A mítoszok keletkezése idején közkeletű volt az a nézet, hogy az álmok legitim átjárást, vagy érintkezési pontot kínálnak a másvilág és a hétköznapi világ, a fenti és a lenti hatalmak, illetve az emberek között. Innen nézve az álom egyetemes érvényű nyelvnek tűnik, melynek révén kommunikálni lehet a természetfölötti erővel. Ők üzeneteket küldenek, mi pedig fogadjuk azokat.

KI: Fordítva is történhet, mi is üzenhetünk. Ez a mágikus világkép lényege.

NAK: Különös, hogy a mágikus világkép eltűnése után is metafizikai jelentőséget tulajdonítanak az álomnak. Még olyan szerzők is, mint Schopenhauer. Az álom kultusza pedig éppen úgy jellemző a romantikára, mint a szimbolizmusra, vagy a szürrealizmusra. Talán a képek kultusza miatt. Nektek is a vizualitás a fontos az álmokban, vagy a verbális képzetek is nyomot hagynak felébredés után?

KI: A vizualitás számomra fontosabb. A verbális részt elfelejtem, mielőtt papír, ceruza kerülne a kezembe. A látvány tényleg olyan mélyen megmarad, mint az ébrenlét történései. Azzal nincs baj. De ha az is benne volt az álomban, hogy „micsoda öt sort írtam!”, akkor másnap biztos kiderül — amennyiben véletlenül megmarad —, hogy csapnivaló, amit álomban kiötlöttem.

NAK: Valóban hoztál át így verssorokat az álmodból?

KI: Igen.

NAK: És csapnivaló vers kerekedett belőle?

KI: Igen. Sajnos.

NAK: Érdekes, hogy az álom olykor egészen különös nyelvi játékokat hívhat életre. Egyszer az a különös dolog történt velem álomban, hogy odalépett mellém egy öregasszony, és bemutatott nekem egy nagyon szép fiatal nőt, mondván: engedje meg, hogy bemutassam a menyemet. Erre én azt feleltem: szeretnék a mennyben lenni.

KI: Nagyon ritka, hogy ennyire találkozzon az álom és az ébrenlét „logikája”.

NG: Az én verbális álmaim teljesen eltűnnek reggelre. Néha emlékszem néhány szóra, de ezek is teljesen lényegtelenek.

NAK: A középkor után a romantika figyelt fel ismét az álmok jelentőségére. Miért válhat ez a modernitás hajnalán ennyire fontossá?

NG: Nyilván a romantika egyik kulcsfogalma az újra felfedezett, vagy újra ünnepeelt individuum. Az álom magában hordozza a szenvedélyesség, a személyesség, a kitörni vágyás, a formák szétzilálásának motívumát, és ezek mind fontos szerepet kapnak a romantika esztétikájában is. A jelentőségteljes álom az egyéni zsenialitás kultuszának megfelelő kereteket teremt. Po-

koljárás, a lélek pokla, amely az álom nyomán megnyílhat, kedvelt témája a romantikának.

NAK: Tényleg, szerintetek miért van az, hogy a rossz álmokra sokkal erősebben, és tovább emlékszik az ember, mint a jó és kellemes álmokra? A kellemes álom még reggel, délelőtt érezteti a hatását, jó hangulatban kezdődik a nap. Ezzel szemben az igazán rossz álom akár évtizedekre is el tudja kísérni az embert. Az irodalomban sincs ez másként. A világirodalom számos remekművet hagyományozott ránk, amelyek a poklot ábrázolják, de igazán meggyőző mennyország-leírásra — akárhogy töröm is a fejem — egyetlenegyre sem emlékszem. Még Dante *Isteni színjátékában* is sokkal erősebb, meggyőzőbb a pokol, mint a mennyország. Miért van ez így? Az európai kultúra alapvetően pesszimista beállítottságú? Vagy az ember erősebben vonzódik a negatívumokhoz?

NG: Igen, ez egy fogós kérdés. Miért unalmas a mennyország rettenetes? A jó dolgokat nem lehet kitárgyalni egyáltalán, mert hogy mit mondjál róluk: jók, és kész. Nekem úgy tűnik, hogy van az életnek egy olyan elemi dinamizmusa, ami valamiért egy hamis harmónia-igény jegyében a negativitás területére szorul. Tehát ami feszültség, szembenállás, erő, összecsapás, az rossz, és lesüllyed a „pokolba”, ami egyre gazdagabb és színeesebb lesz, egyre „kibeszélhetőbb” világgá válik. A másik oldalán pedig csak a „kiporszívózott ragyogás” marad, amivel nem tudsz igazán mit kezdeni. Itt egy olyan világot sikerül teremteni — különben a felvilágosodás óta —, amelyik az égvilágon mindent megtesz azért, hogy bizonyos realitásokról „kiderítse”, hogy azok valójában nem fontosak, nem érdekesek, vagy felszámolhatók. Tehát ilyen az a meglehetősen kellemetlen tény is, hogy meg tudunk halni, mégpedig meglehetősen gusztustalan körülmények között, ilyen, hogy a kapcsolataink kilencvenkilenc százaléka véges, ilyen, hogy az ember életében százszorta több fájdalom van, mint örömezés, stb., stb. Ezeket a hétköznapi tapasztalatokat megpróbáljuk kiszorítani valami tudaton kívüli helyre, ott aztán majd megteszik a magukét.

NAK: Például az álomban.

NG: Leginkább ott.

NAK: Lényegi inspirációt adott számotokra az álom? Történt veletek olyan, hogy valamit megálmodtatok, ami addig — látszólag —

„az eszetekbe sem jutott”, utána viszont azt mondtátok: na ezt meg kellett tennem? Adott a számotokra az álom etikai, vagy esztétikai, vagy emocionális „parancsot”?

NG: Inkább olyan dolgok fordulnak elő — és itt nem az elfojtásról van szó, nem a freudi leckét akarom felmondani, mert sokkal szimplább az ügy —, hogy az emberi viszonyaim természete plasztikusabban, vagy durvábban mutatkozik meg az álmaimban. Nemcsak arról van szó, hogy a lefojtott agresszivitást nyugodtabban, következmények nélkül kiélheti az álmaiban az ember, hanem arról is, hogy bizonyos dolgokat át kellett értékelnem. Például egyszer komoly vitába keveredtem valakivel, de egy álom nyomán felül kellett vizsgálnom, a vita okának fontosságát. Ilyen értelemben beszélhetünk róla, hogy az álom valamiféle „parancsot” ad. Ebben az esetben azt a parancsot adta, hogy értékeljem át a vita jelentőségét, és így viszonyuljak a helyzethez.

NAK: És megmutatta a vita a rejtett okát is, amit ébren nem is sejtettél?

NG: Nem, konkrétan nem. Sokat olvastam ilyesmiről: az álmokat használni kell, mint az intuíció nagyon sűrű, ráadásul esztétikailag is erőteljesen megformált koncentrátumát. Én még kezdő vagyok ebben, csak figyelem, mi történik bennem. Teljesen háttározottan azt gondolom, hogy az álmaink a legjobb produktumaink.

KI: Tényleg?

NG: (Nevetve) Tényleg.

NAK: (Hosszú csend után) Ez elszomorít, István?

KI: Valamikor én is gondoltam arra, hogy az álomban az emberek egyenlőek egymással. Mindenki átélhet álmában nagyszabású, kozmikus, vagy megvilágosodás-szerű dolgokat, függetlenül attól, hogy éber állapotban ezt a fantáziája nem tenné lehetővé.

NAK: Szerintem csak azokat a tudattartalmakat csálhatja elő az álom, amelyek eleve ott voltak. Thomas de Quincey, az *Egy ópiumevő vallomásai* szerzője írja, hogy „aki egész nap barmokkal foglalatoskodik, az barmokkal is álmodik.”

NG: Én is azt gondolom, hogy az emberek ilyen szempontból kollektíven zseniálisak. Tehát amíg ébren igen nagy különbség mutatkozik az egyéni fantáziák, „tudati termékek” színvonala között, addig szinte bárki számára nyitva van az álom terré-

numa, ahol hihetetlen fogalomsűrítésre képes az agy, és esztétikai természetű képzetek jönnek létre.

KI: Még a gyerekek is egyenrangúak ebben a felnőttekkel, sőt az első néhány évben, mikor az álmokat és a valóságot nem tudják szétválasztani egymástól, talán felül is múlják a racionálisan gondolkozó idősebbeket.

NAK: Milyen áttételek révén formálódhat az álmotok írásművé?

NG: Ez egy az egyben ritkán fordult elő velem, inkább törmelék-szerűen, bekezdés-szinten kerülnek be álmok a szövegeimbe.

NAK: Én azt hittem, hogy van egy fél könyved, ami ilyenekből állt össze...

NG: Azok éber álmok, azokat „nem valóságosan álmodtam”, hanem „álmodoztam”. Viszont van egy olyan élményem, hogy a második könyvemet elolvasta egy ismerősöm, aki nagyon meghitt viszonyba került az írásaimmal, mert azt mondta, ő mindig olyanokat álmodik, mint amilyeneket én írtam bekezdésről bekezdésre. Ez volt életem legnagyobb dicsérete. Nagyon furcsa, és nehéz megtalálni, hogy mi az, ami idegen, vagy mi az, ami meghitt egy másik ember képzeletében. Gyakran gondolkoztam azon, hogy mi volna, hogyha mindent látnunk kellene, amit rólunk álmodnak, tehát ha „bele lehetne álmodni” a másik embert az álmunkba, beráncigálhatnánk bárkit...

NAK: Mint a kalapos Freddy...

NG: Igen, vagy ha minket úgy lehetne „bérbe venni”, hogy közben nekünk is tudomásunk lenne róla, hogy mi történik mások álmaiban.

NAK: A kollektív tudattalan működéséhez hasonlóan az egyéni tudattalanok világait nyithatnánk így egymásba. A taoisták, a szimbolisták, sőt Szabó Lőrinc is eljátszott ezzel a lehetőséggel: felébred a bölcs Dzsung Szi, aki az imént még lepkékről álmodott, és azon töpreng, vajon nem a lepkék álmodják most éppen őt.

A lepke tulajdonképpen kellemes álom. Álmodtatok már mara-dandóan nyomot hagyó, iszonyatos álmokat?

KI: Évekig kísértett egy álom, azért is maradt meg mélyen a kép. Egy kertes ház, az egész család kint van a kertben, egyszer csak mindenki megijed, és berohan a házba. A riadalom oka az, hogy a túloldalon a kerítés mellett egy hatalmas, oroszlán-szerű állat ül, bedugja a fejét a kertbe a kerítés fölött, és néz, engem figyel.

NAK: Lehet, hogy kissrác korodban megijesztett egy kutya?

KI: Nem kutya volt.

NAK: Igen, de az emberi lélek transzformálja ezeket a dolgokat.

Egy kutyától félni szégyenteljes, egy oroszlántól nem. Nem volt kutyával kellemetlen találkozásod?

KI: Volt, de nem tudom, hogy az álom előtt, vagy után.

NAK: Gábor, gondolom, te sem szűkölködsz rémálmokban.

NG: Melyiket parancsolod?

NAK: A legszörnyűbbet.

NG: A legszörnyűbb álomom szintén gyerekkori, tán hat vagy hét-
ves koromban volt egy egészen brutális verekedés, aminek ál-
dozatul estem, gyakorlatilag majdnem megfojtottak. Hátulról
kezdeményezte egy idősebb fiú az akciót, és teljesen védtelen
maradtam, nem tudtam, mit csináljak. Később kórházba is ke-
rültem...

NAK: Megsérültél?

NG: Nem, az álmok miatt, pontosabban az éjszakai rosszzullétek mi-
att. Fölríadtam állandóan. Két-három héten keresztül minden
éjszaka ugyanazt álmodtam, és ez visszavezet minket a kezdeti
kérdéshez, nevezetesen, hogy mi átadható, hogyan közvetít-
hető mindaz a szörnyűség, amit átélsz. Sokszor elmesélve alig
érthető, miért borzalmas ez, vagy hogy egyáltalán mit éltem át
közben. Ez az álom két szakaszból állt. Az első szakasz ronda,
lepusztult VIII. kerületi környezetben játszódik. Öt-hatemeletes
bérházak sötétszürkében, az egyik ház negyedik, vagy ötödik
emeletén ácsorogtam, többedmagammal egy erkélyen, egy le-
szakadni készülő erkélyen. Idáig nem érdekes a dolog, a csavar
ott kezdődött, hogy mindannyian gyufaszálak voltunk. Tudtam
magamról, hogy én is gyufaszál vagyok, bár nem láttam maga-
mat. Érezhetően sűrűsödött a feszültség, a félelem gomolygó
formája, formátlansága. Valahol. Nem tudtad, hogy mi van,
csak azt, hogy lesz valami. Előérzet-féle. És akkor lassan meg-
remegett a szemközi ház, amire ráláttunk, és lassított felvétel-
ben felrobbant, először megemelkedett, aztán porrá omlott.
Mögüle pedig kibukkant egy iszonyatos méretű fémtömeg.
Fémhenger, mint a mozdonyok orra, vagy mint a kontinentális
rakéták robbanófeje. Nagy, csillogó; iszonyatos tömb, ami las-
san közeledett a mi házunk, tehát a gyufák felé. Amikor már
annyira közel volt, hogy világosan csak a megsemmisülés vá-

lasztott el tőle, akkor viszont bekerültem egy teljesen más szituációba, olyan sikátor volt, amelynek a falai egyre közelebb kerültek...

NAK: ...A kút és az inga.

NG: ...Sőt szűkült a sikátor, és amikor már alig elviselhetően szűk volt, akkor találkoztam egy lénnel. Most erre vagy nem szabad volt ránézni, vagy egyszerűen ezt a dolgot törölte az agyam. Nem tudom, hogy milyen volt, csak azt, hogy undorító. Síkos, gusztustalan. Itt jutott el az az álom egy olyan világba, amelynek elemeit megtaláltam a klinikai halálból visszatértek közös tudattartalmai között, nevezetesen, hogy hirtelen egészen békéssé vált minden. Egy fantasztikusan nagy térre érkeztem, akkora volt, mint egy repülőtér, vagy egy nagy kibetonozott síkság, ahol nagyon erősen sütött a nap. Hatalmas, békés ember-tömeg állt a téren, középen pedig egy ragyogó lény állt, ami egyszerre hasonlított a repülőgépre és a szitakötőre. Egy ragyogó lény áttetsző, pókhálószerű anyagból, és ott teljesen megbékéltem mindennel. A dolog dramaturgiája pontosan az, mint amit a klinikai halál állapotából visszahozottak emlékeiben lehet megfigyelni. A halál szimbolikája és a túlélés metaforái váltakoznak itt. Szerintem ez így, elmondva nem túl szörnyű, de nekem hihetetlenül nyomasztó volt.

KI: Elég szörnyű ez így is...

NAK: Csak a klinikai halál állapotából visszahozottak képzetei között egy kedves, barátságos fény-lény szerepel, nem egy általad leírt kozmikus varangy. Mindazonáltal lehet, hogy a klinikai halál állapotából jöttél vissza fojtogató közben?

NG: Azt mondják, hogy olyan nagyon messze nem állhattam tőle. Különbösen most jövök rá, hogy életemben először ezt írtam le. Tehát mikor először ültem le úgy az írógéphez, hogy most irodalmi ambíciókkal papírra vetek valamit, akkor ez az álom jött a tollamra.

NAK: Hogyan szabadultál meg tőle?

NG: Pontosán úgy, hogy leírtam. Ezzel relativizáltam. És mindazt a gyanakvásomat, amit az írott szöveggel szemben támasztok, visszavetítettem így magára az álomra. Most is inkább úgy mondtam el, ahogy leírtam. Tehát közbeiktattam egy közvetítő közeget, egy narrátort. Ettől „egy kicsit nem hiszem el”, hogy így történt. Gyanút keltettem magamban, hogy nem is így volt,

csak én találtam ki. Az írásnak van egy ilyen relativizáló, tárgyi-asító hatása, tehát nagyon primitív és közvetlen módon: gyógyít. Leírsz valamit, aztán eltolod magadtól, mint egy idegen tárgyat. Erről az álomról is úgy tudok már beszélni, mint egy afrikai körutazásról.

NAK: Hálás téma volt mindig az irodalomban az álom. Vajon miért nyúlnak érte a mai napig a szerzők ilyen előszeretettel?

KI: Azért, mert kéznél van. Egy másik világ, amelynek birtokba vételért a legcsekélyebb erőt sem kell kifejtened. Nem kell elutaznod, sőt még gondolkodnod, vagy képzelődnöd sem. Nagyon kínálja magát az álom, még ha nem is sikerül mindig megjeleníteni.

NG: Az írásmű és az álom is: virtuális valóság.

NAK: Meg az élet is.

NG: Hát az a leginkább...

NAK: Schopenhauer jut erről az eszembe, aki ezt a gondolatmenetet addig futtatta, hogy a halál a valódi életünk, és ide, ebbe a világba csak „áthalunk”, s aztán halálunkat követően visszatérünk a „valódi” világba. Lehet, hogy azért ilyen népszerű az álom témája az irodalomban, mert az álom a halál allegóriája?

KI: Nagyon halálközeli állapot. Ha fáradt az ember, akkor ébren is átélhet az álmokhoz hasonlatos dolgokat. Teljesen közönségesen érzékelhető, tudathasadás-szerű állapotba is kerülhetsz: hirtelen nem tudod, ébren vagy-e, vagy álmodsz. Ehhez különféle szerek sem kellenek, mindentől függetlenül is be szokott jönni.

NG: Hogyha a halál és az álom között kimutatható a rokonság, akkor a túlélés és az álom között is párhuzam vonható, mert ha optimisták vagyunk, akkor az álmot úgy is felfoghatjuk, mint egy ígéretet arra vonatkozóan, hogy az életnek nem ott van vége, ahol a valóság tényei alapján a végét látnánk.

KI: Közben viszont az embernek nagyon rossz a kedve, mert ha nagyon fáradtan zuhan az álomba, akkor nagyon halálközeli helyekre jut el.

NAK: Erre mondják, hogy hullafáradt vagyok...

KI: Igen, két valóság létezik. Ha jó pillanatban fog el az álom, akkor az örök életre emlékeztet, ha rossz pillanatban, akkor az alvilág legsötétebb bugyrában találhatod magadat. Pokol-szerű érzés.

NAK: Sok barátomtól, ismerősömtől hallok — de magam is dolgoztam így —, hogy a felébredés, a félálom, vagy az elalvás perceiből mentek át írott szövegekbe különféle tudattartamakat. Ebben a lebegésben sokkal több ötlet születik, mint éber állapotban. Hogy ezekből az ötletekből irodalmi alapanyag lesz-e, vagy sem, sokszor azon múlik, hogy van-e erőnk felkelni, és lefirkantani ezt a néhány szót, vagy nyelvi fordulatot.

NG: Magam is így tapasztaltam. Bizonyos motívumok esetében tényleg ez a helyzet. Bár nekem az ébredés utáni állapot a fontosabb. Akkor még mozog valami a tudatodban, de még nem kezdted el a napodat, nem foglalkoztatnak a napi gondok. Akkor van egy könnyed, lebegős fél óra, amikor még sok minden előkerül.

KI: Számomra éppen az jelenti a legnagyobb bajt, hogy megváltozott az életem, nem tudom megcsinálni azt, amit régen, amikor egyedül ébredtem. Mert ha éjjel befejezetlenül hagytam valamit, mert elfáradtam, felmondta az agyam a szolgálatot, vagy elaludtam, akkor reggel rögtön elő tudtam venni a szöveget, és ugyanabból a lendületből sikerült folytatni. Sőt olykor evidensnek tűnt egy-egy megoldás, amit este hiába kerestem.

NAK: Van-e a könyveitekben olyan álmleírás, amelyik nem valódi álmon alapul, mégis hitelesebbnek érzitek, mert tudatosan dolgoztatok rajta, nem öntudatlanul?

KI: Ehhez valamilyen előfeltevésnek kéne lennie arra vonatkozóan, hogy miként éli át egy másik ember az én írásomat. Egy időben a legtöbb szövegemnek köze volt ehhez a szerkezethez, vagy ehhez a gondolkozáshoz, a gondolkozás zabolátlanabb, asszociatívabb működéséhez. Igazán erre a kérdésre nem tudnék válaszolni.

NAK: Én viszont el tudnék mesélni egy olyan „Kemény István-álmot”, amit te, István, biztosan nem éltél meg, de az írásaid hangulatából, motívumaiból óhatatlanul összeáll bennem egy ilyen kép: egy képzelt városban éjszaka van, karnevál zajlik, rokokó ruhákban járnak az emberek, mindenki szerelmes és mindenki öngyilkos, és aztán a dolog folytatódik egy angolparkban, ami a változatosság kedvéért Szibériában található, tajgák és tundrák veszik körül, a tundrát a Bohém tenger öleli körbe. Az angolpark labirintusának közepén kastély áll, a fala omladékos, borostyán futotta be, lakói elmebetegek, vagy egy titkos társa-

ság tagjai... Hasonló vidékekre vezetted rendszerint az olvasót. Honnan jön az a késztetés, hogy újabb és újabb virtuális valóságokat teremts?

KI: Szibériában sohasem jártam, és már akkor efféléket írtam, amikor még Velencében sem voltam. Az „álmok folyamatos valósága” viszont — ahogy említettem az imént — kéznél volt, kézre esett, egyszerűnek és kézenfekvőnek éreztem, hogy ebből dolgozzam.

NAK: Gábor elmesélt az előbb egy halálközeli élményt. Gondolom, te is átéltél ilyesmit.

KI: Persze. A legdurvább álomélményem, hogy bemegyek egy toronyba. Lent belépek egy kapun, felmegyek egy csigalépcsőn. Fent járatok vannak, kisebb szoba, nagyobb szoba. Eltévesztem a visszavezető utat, nem találok ki a toronyból. A termek egyre kisebbek lesznek, egy idő után beszorulok.

NAK: A vulgáris elemző azt mondhatná: attól félsz, hogy magadra találsz. De jelentheti mindez a lehetőségek folyamatos beszűkülését is. Ami napjainkban minden humánértelmiségi alapélménye.

KI: Nem merek utánagondolni. Egyszer talán rászánom magam. Néhány éve leírtam egy-két álmomat, de aztán abbahagytam.

NAK: A fulladás is ehhez a képzetkörhöz tartozik?

KI: Igen, azt hiszem, és a Dunához is van valami köze a fulladásnak.

NAK: Érdekes, kissrác koromban asztmás voltam, mégsem szoktam soha fulladásról álmodni. Viszont van egy rendszeresen visszatérő gyilkosom. Állok az ajtófélfának támaszkodva, egymás szemébe nézünk, ő mosolyog, és egy baromi nagy kést forgat bennem. Nem fáj, csak tudom, hogy meg fogok halni.

KI: Egyszer én is álmodtam olyat, hogy lefejeztek. A lényege az álomnak az, hogy nem a fájdalomról szólt. Olyan gyorsan történt az egész, hogy azon gondolkoztam, voltaképpen melyik is vagyok, a testem vagy a fejem?

NAK: Talán egy döntéskényszer húzódott meg emögött, hogy az ösztöneidre hallgass, vagy az eszedre... Különben fel szoktatok ébredni, ha valami rosszat álmodtok?

KI: Ebből a lefejezős álomból „kimenekültem”, tehát felébredtem.

NG: Én is fel szoktam ébredni. De van a rémálmoknak egy külön — nagyon decens — kis fejezete, meg kell tisztelnünk szerintem

ezt a típust azzal, hogy külön kezeljük. Azokról a rémálmokról beszélek, amelyek abban a környezetben játszódnak, ahol este lefeküdtél. Ezek ínycsecknek valók, mert messze a legrettegetesebbek. Ugyanis ha felébredsz, ugyanott vagy. Egyfelől. Másfelől az álmokban van valamiféle „kísérőtudat”, a tudatod bizonyos százaléka regisztrálja azt aényt, hogy most csupán álmodom, aztán valahogy úgyis megúszom az egészet. Biztos fel fogok ébredni... De ha a rémálom ugyanabban a környezetben zajlik, amelyben elaludtál, akkor eltűnik a külső megfigyelő, a felébredést elősegítő démonocska feloldódik a külső realitásban, és olyan azonosság jön létre az álom és a valóság között, hogy a legkisebb rossz érzésed is gigantikussá fokozódhat. Ez az, amit nem kívánok senkinek sem.

NAK: Milyen pozitív álmok kísérték el titeket sokáig?

KI: Egyszer öt római palotát álmodtam meg. Valószínűleg egy helikopterről láttam őket. (Sohasem voltam Rómában, azóta sem.) De most már csak kettőre emlékszem. Hihetetlenül szép város látszott a háttérben, és a tenger, ami földrajzilag persze lehetetlen. Különben tengert sem láttam még akkor. Nagyon rendezett, Andrassy út-szerű, de annál nagyobb utca végén kezdődtek az épületek. Az egyik palota bejáratánál sötétedett, és bent a bejáraton túl alkonyodott, olyan volt az egész, mint egy Magritte-kép, hozzáteszem, akkor még Magritte képeit sem ismertem. Az ajtóban egy pár állt csillogó — talán reneszánsz ruhában — erre emlékszem már csak. Napokig-hetekig hatott rám ez az álom, különös, kellemes érzés fogott el, ahányszor az eszembe jutott. Örömet okozott a tudat, hogy valahol létezik ez a hely. Azért is tudott erős nyomot hagyni ez az álom, mert hatalmas fényerővel, színesen, ragyogva, erős kontrasztokkal mutatott meg minden apró részletet.

NAK: Különben színes álmaitok szoktak lenni? Hallottam, hogy sokan fekete-fehérben álmodnak.

KI: Sőt, régebben azt állították, hogy mindenki fekete-fehérben álmodik.

NG: Én is ezzel az állítással találkoztam először.

KI: De ez hülyeség.

NG: Evidens, hogy színesben álmodok mindig. Egyszer valaki azt mondta, hogy kifejezetten ritka adottság az ilyesmi. Hirtelenjé-

ben nem is értettem, hogy miért feltételezné ezt bárki is. Minden tapasztalatom ellentmond ennek.

NAK: Nekem is színes álmaim szoktak lenni; viszont Gábor, adós vagy még egy revelatív álommal.

NG: Nekem már az is jó álom, ha semmi rossz sem történik; sőt a rossz is lehet tanulságos, vagy érdekes. Tulajdonképpen minden álom érdekes abból a szempontból, hogy hihetetlenül részletgazdag. Fantasztikusan finom konstrukciókat hoz létre az ember öntudatlanul. Éber állapotban egy épület rekonstrukciójához hónapok munkájára volna szükség. Mindezt az álom pillanatok alatt elvégzi helyetted, hihetetlenül pazarló gazdagsággal szállítja a formákat, tereket. Átdarabol városokat, vagy négyből csinál egyet. Egy olyan helyről, amelynek egyetlen eleme sem egyezik a valóságosakkal, pontosan tudhatod, hogy: ez Róma, mert valamilyen módon magában hordja Róma lényegét. Tehát ez evidencia.

Körülbelül tizenöt éve volt egy rendkívül egyszerű álmom, ami sokáig nagyon boldoggá tett. New Yorkban egy álmos vasárnap délelőtt megyek az utcán, kosárlabdát pattogatok, tudom, hogy meccs lesz. A barátaimmal fogok játszani egy „drótketrecben”, ahogy ez szokás, ahogy például a sportcipő- vagy jégkrém-reklámokban látható. Színes, bő trikó van rajtam, és egy menő kosaras cipő, és céltalanul, lustán egy új labdát vezetgetek, ami baromi érzékeny tud pattogni a betonon. Olyan szabadságfoka volt az egész jelenetnek — és '80 táján mást is jelentett mindez a számomra, hogy ez az elementáris érzés sokáig megmaradt bennem, és sóvárgás formájában sokáig elkísért.

Budapest